

Nikita Kovaļovs, *Mg. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte

KVALITATĪVAS IZGLĪTĪBAS PRIEKŠNOTEIKUMS – STUDENTA TIESĪBAS PĀRSŪDZĒT PĀRBAUDĪJUMA REZULTĀTU

PRE-CONDITION OF QUALITATIVE EDUCATION – A STUDENT'S RIGHT TO APPEAL AGAINST THE TEST RESULT

Atslēgvārdi: tiesības uz kvalitatīvu izglītību, pārbaudījumu tiesības, studenta tiesības iesniegt pieteikumu, tiesas kompetence

Key words: right to quality education, right of inspection, student's right to bring an action, competence of the court

Summary

Article 112 of the *Satversme* guarantees every student the right not only to education in general, but to an education of quality. In practice, the situations quite frequently occur, where a student's work is incorrectly evaluated, i.e. the grade does not correspond to the student's real knowledge. Meanwhile, the student's right to appeal against the results of the evaluation is limited. The situation described above has a significant impact on the quality of education, as exams and tests can be prepared and evaluated in a way that does not allow the students to demonstrate their true level of knowledge. The solution proposed by the author of the current article is to guarantee students a broader right of access to justice and to extend the competence of the courts in line with the right to a fair trial.

Ievads

Izglītība ir viens no priekšnoteikumiem cilvēka izvēlei turpināt sevis pilnveidošanu visā dzīves laikā. Tāpēc izglītība ir viens no būtiskākajiem brīvas demokrātiskas sabiedrības nostiprināšanas priekšnoteikumiem. Tiesības uz

izglītību dod indivīdam iespējas veidoties kā brīvai personībai un iekļauties pilsoniskajā sabiedrībā.¹

Augstākajai izglītībai un zinātnei ir ne tikai būtiska nozīme personības attīstībā un veidošanā, kā arī personiskās labklājības nodrošināšanā, bet tā ir arī valsts un visas sabiedrības sekmīgas attīstības neatņemams priekšnoteikums.² Līdz ar to, neskaitot bezmaksas pamatzglītību un vidējo izglītību, tiek nodrošināti dažādi atbalsta mehānismi augstākās izglītības iegūšanai. Tieši indivīdi ar augstāko izglītību ir tā sabiedrības daļa, kas virza valsti noteiktajā attīstības virzienā, palīdzot gan valsts pārvaldē, gan arī privātajā sektorā.

Ikvienā izglītības pakāpē, tostarp arī augstskolās, ir būtiski nodrošināt, lai studenta iegūtā izglītība ir kvalitatīva. Izglītības kvalitāte nav atkarīga tikai no mācībspēku, literatūras vai metožu kvalitātes, jo viens no galvenajiem izglītības kvalitātes noteikšanas kritērijiem ir studentu rezultāti jeb vērtējumi. Būtiski ir nodrošināt, lai ikviens studenta saņemtais vērtējums objektīvi atspoguļotu viņa patiesās zināšanas.

Praksē ir novērots, ka pārbaudījumu saturā un vērtēšanā nereti tiek pieļautas kļūdas, kuras ietekmē studenta iespējas saņemt objektīvu novērtējumu savām zināšanām, taču apstrīdēšanas un pārsūdzēšanas iespējas ir limitētas un dažos gadījumos pat neiespējamās. Līdz ar to turpmāk šajā rakstā autors pievērsīsies tēzei, ka studentu plašākas tiesības apstrīdēt un pārsūdzēt pārbaudījuma rezultātu objektīvi garantētu viņiem kvalitatīvāku izglītību.

1. Tiesības uz kvalitatīvu izglītību

Studenti vēlas, lai viņiem būtu pieeja kvalitatīvai izglītībai, jo lielākoties tieši no izglītības kvalitātes ir atkarīgs studenta tālākais liktenis. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes³ 112. panta pirmais teikums nosaka pamattiesības iegūt izglītību šo tiesību visplašākajā izpratnē un ir attiecināms uz visu līmeņu un veidu izglītības programmām.⁴

No vienas puses, Eiropas Cilvēktiesību tiesa attiecībā uz Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas⁵ Pirmā protokola 2. pantu ir atzinusi, ka tiesību uz izglītību tiesiskais regulējums var būt pakārtots sabiedrības vajadzībām un resursiem.⁶ Taču vienlaikus resursu trūkums nevar atcelt Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē nostiprināto valsts pienākumu veikt tādus pasākumus,

¹ Satversmes tiesas 23.04.2019. spriedums lietā Nr. 2018-12-01, 20. punkts.

² Satversmes tiesas 07.06.2019. spriedums lietā Nr. 2018-15-01, 14.1. punkts.

³ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [01.01.2019. red.].

⁴ Satversmes tiesas 06.05.2011. spriedums lietā Nr. 2010-57-03, 11.1. punkts.

⁵ Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Pieņemta 04.11.1950. [27.06.1997. red.].

⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 25.02.1982. spriedums lietā *Campbell and Cosans v. The United Kingdom*, pieteikums Nr. 7511/76 un Nr. 7743/76, 41. punkts.

kas uzlabo un nodrošina gan izglītības pieejamību, gan izglītības kvalitāti.⁷ Arī Satversmes tiesas praksē ir atzīts, ka Satversmes 112. pantā noteiktās tiesības uz izglītību citstarp ietver valsts pienākumu veidot ilgtspējīgu izglītības sistēmu, kas ir spējīga pielāgoties mainīgiem apstākļiem, vienlaikus nodrošinot tiesības uz kvalitatīvu un iekļaujošu izglītību.⁸ Izglītības likuma 3. pantā šis valsts pienākums ir nostiprināts, proti, tas paredz, ka ikvienam ir tiesības uz kvalitatīvu un iekļaujošu izglītību.

Līdz ar to ir pamats secinājumam, ka no Satversmes 112. panta izriet katra studenta tiesības ne tikai vispārīgi uz izglītību, bet uz kvalitatīvu izglītību.

Kā ir norādīts doktrīnā, kvalitāte ir izglītības būtība⁹ un kvalitatīva izglītība ir iespējama tikai tad, kad ir kvalitatīvs katrs tās posms, tā ir nodrošināta visos līmeņos un visām izglītības procesā iesaistītajām pusēm.¹⁰ Atbilstoši pētījumam “Par jēdziena “izglītības kvalitāte” definīciju un to raksturojošiem kvalitatīvajiem un kvantitatīvajiem rādītājiem”¹¹ viens no izglītības kvalitātes novērtēšanas veidiem ir studentu un skolēnu sekmība. Pārbaudījumu darbu rezultāti palīdz studentam saprast viņa zināšanu līmeni, kā arī augstskola var novērtēt, vai sniegtā izglītība bija kvalitatīva vai ne. Lai students varētu iegūt patiesu savu zināšanu novērtējumu un augstskolas sniegtās izglītības kvalitātes līmeni, būtiski ir nodrošināt, ka pārbaudījumi ļauj studentiem uzrādīt savas patiesās zināšanas un novērtētājs sniegtās atbildes novērtē pareizi.

2. Pārbaudījumu tiesību pārkāpuma ietekme uz izglītības kvalitāti

Ja kādā no posmiem, piemēram, pārbaudes darba saturā, norisē vai labošanas procesā, ir kļūda, tad tas neatgriezeniski ietekmē izglītības kvalitāti. Protams, var apgalvot, ka kļūda vērtēšanā ietekmē tikai “ciparu”, bet zināšanas, kādas ir, tādas arī paliek. Taču autors šādam viedoklim nevar piekrist, jo izglītības kvalitāti un studenta zināšanas jānosaka ar objektīviem kritērijiem, viens no tādiem ir vērtējums. Ja vērtējums nav pamatots, tad no studenta neatkarīgi apstākļi liedz viņam sasniegt augstvērtīgus rezultātus, kas nākotnē var ietekmēt viņa iespējas iestāties augstskolā vai kādā citā studiju programmā, konkurēt darba tirgū vai vispār turpināt studijas, jo pārbaudījuma rezultātiem var būt arī finansiālas

⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 10.03.2010. spriedums lietā *Oršuš and Others v. Croatia*, pieteikums Nr. 15766/03, 177. punkts.

⁸ Satversmes tiesas 26.05.2022. spriedums lietā Nr. 2021-33-0103, 16. punkts.

⁹ UNESCO. Education for All Global Monitoring Report 2005: The quality imperative. Summary. Pieejams: <https://www.right-to-education.org/resource/efa-global-monitoring-report-2005-education-all-%E2%80%93-quality-imperative> [aplūkots 05.10.2023.].

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija. Starpziņojums par jēdziena “izglītības kvalitāte” definīciju un to raksturojošiem kvalitatīvajiem un kvantitatīvajiem rādītājiem. Pieejams: <https://www.izm.gov.lv/lv/media/4717/download> [aplūkots 10.10.2023.].

sekas. Šīs sekas nekādā veidā nav saistītas ar subjektīvām studenta zināšanām, jo noteicošais ir objektīvais kritērijs. Tieši vērtējums ir objektīvais zināšanu rādītājs, tāpēc ir būtiski, lai vērtējums pēc iespējas atspoguļotu patiesās studenta zināšanas.

Viens no risinājumiem, kā nodrošināt pārbaudījuma rezultāta lielāku atbilstību studenta zināšanām, ir studenta iespējas pārsūdzēt pārbaudījuma rezultātus. Tādējādi motivēts students, kurš saprot, ka viņa pārbaudījuma darbā ir ieviesies kļūda, varētu šo kļūdu ietekmēt un lūgt labot. Šobrīd studenta iespējas pārsūdzēt pārbaudījuma rezultātus ir ļoti limitētas, taču tādas ir. Lai saprastu, vai sūdzības iesniegšana varētu mainīt situāciju ar izglītības kvalitāti un palīdzēt atspoguļot patieso studenta zināšanu novērtējumu, būtiski ir pievērsties tam, vai šī brīža jau garantētās iespējas iesniegt sūdzību kaut ko maina. Proti, lai varētu apgalvot, ka sūdzības iesniegšana ir viens no risinājumiem, kas var garantēt izglītības kvalitātes uzlabošanu, ir jābūt ne tikai teorētiskiem apsvērumiem, bet arī objektīviem datiem, kas norāda uz to, ka pat šī brīža limitētās studenta tiesības iesniegt sūdzību uzlabo studenta stāvokli un izglītības kvalitātes rādītājus.

Pirmkārt, labs piemērs ir valsts vienotais jurista kvalifikācijas eksāmens, kur jau ir paredzēta iespēja apstrīdēt un pārsūdzēt pārbaudījuma rezultātus. Par 2023. gada vasaras sesijas eksāmena rezultātiem tika iesniegtas 78 apelācijas, no kurām apstrīdēšanas procesā 12 tika apmierinātas. Nav noslēpums, ka iestādes gana bieži paliek pie sākotnējā lēmuma, taču šajā gadījumā vairāk nekā 15% no visām apelācijām tika apmierināti.¹² Būtisks fakts ir tāds, ka darbus jau sākotnēji vērtēja juristi, tiesību nozaru profesionāļi, taču tik un tā šie augsti kvalificētie speciālisti kļūdījās 15% gadījumos un vēlāk paši atzina savu kļūdu. Šobrīd ir par agru runāt, kādi ir pārsūdzības rezultāti un vai studenti vispār izmanto šādu iespēju, taču, ja nebūtu apmierinātas sūdzības iestādē, studenti noteikti iesniegtu sūdzības tiesā un tās būtu apmierinātas. Tāpēc, autora ieskatā, ir pamats secinājumam, ka tikai nekvalitatīva vērtēšanas procesa dēļ jauno juristu skaits tika prettiesiski samazināts gandrīz par 20%, sākotnēji tie bija 57 jaunie juristi, bet pēc apelāciju izskatīšanas – 69. Šis ir uzskatāms piemērs tam, ka apelācijas tiesības uzlabo izglītības kvalitāti un ļauj studentiem saņemt novērtējumu, kas atbilst viņu zināšanu līmenim.

Otrkārt, lai atspoguļotu to, kā mainās statistikas dati, labojot skolēnu darbus, un šo darbu ir daudz vairāk, salīdzinājumam jāpievēršas 9. klases un 12. klases apelāciju izskatīšanas rezultātiem par centralizētajiem eksāmeņiem 2022./2023. mācību gadā. 9. klašu skolēni pavisam iesniedza 486 apelācijas, no kurām vērtējums ir mainīts 106 gadījumos. Proti, 22% skolēnu jeb katram ceturtajam skolēnam, kurš iesniedza apelāciju, vērtējums tika prettiesiski samazināts, tādējādi maldīgi radot priekšstatu, ka izglītības kvalitāte un skolēnu zināšanas ir zemākas, nekā patiesībā tās ir. Šādas kļūdas nav tikai "cipariskas

¹² Latvijas Republikas Tieslietu ministrija. Valsts vienotā jurista profesionālās kvalifikācijas eksāmena 2023. gada vasaras sesijas rezultāti. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/jaunums/valsts-vienoto-jurista-profesionales-kvalifikācijas-eksamenu-2023-gada-vasaras-sesija-kopuma-nokartojusi-69-studejosie> [aplūkots 22.10.2023.].

neprecizitātes”, tās var izraisīt tālejošas sekas – skolēns, piemēram, nevarētu iestāties kādā tehnikumā vai piedalīties konkursā uz iestāšanos ģimnāzijā.

12. klašu skolēni kopā iesniedza 525 apelācijas, un vērtējums ir mainīts 187 gadījumos, proti, 36%. Atsevišķos gadījumos statistika ir pavisam dramatiskā – latviešu valodas optimālā līmeņa eksāmenā ir apmierināta 51 no 79 apelācijām (65%), bet, piemēram, angļu valodas augstākā līmeņa eksāmenā ir apmierinātas 40 no 56 apelācijām (71%).¹³ Ja 12. klašu skolēni apelācijas iesniegtu nevis tikai par 525 darbiem, bet, piemēram, vismaz par pusi no visiem darbiem (28 108 apelācijas), tad teorētiski pastāv iespējamība, ka vismaz 30% no šiem darbiem (8432) rezultāts būtu uzlabots. Tas nozīmē, ka apelācijas iesniegšana nepārprotami sekmē izglītības kvalitāti, jo atspoguļo skolēnu patieso zināšanu līmeni un atklāj problēmas, kuras nākotnē varētu novērst, tādējādi uzlabojot izglītības kvalitāti.

Pieauguši cilvēki dažreiz skolas eksāmenus sauc par dzīves sīkumu, taču tam nevar piekrist, jo, vērtējot šos pārbaudījumus caur 9. vai 12. klases skolēna prizmu, var secināt, ka tas ir viens no galvenajiem dzīves izaicinājumiem, kura rezultāti var ietekmēt skolēna likteni, tieši tāpēc skolēnam ir būtiski saņemt savām zināšanām atbilstošu vērtējumu neatkarīgi no izglītības posma.

Autors uzskata, ka iepriekš minētie statistikas dati norāda uz to, ka vērtēšanas procesā kļūdas varbūtība var būt gan 15%, gan arī 71%. Tas nozīmē, ka tie nav viens vai divi gadījumi, bet vērtēšanas process pats par sevi paredz, ka vērtētājs mēdz kļūdoties. Tāpēc, apzinoties šo faktu, nav pieļaujams vienkārši ignorēt to, ka kaut vai 10% skolēnu vai studentu darbs ir novērtēts neatbilstoši viņu zināšanu līmenim, kas tādējādi sniedz maldīgu priekšstatu par izglītības kvalitāti kopumā un rada neatgriezeniskas sekas pašam studentam.

3. Tiesiskās iespējas novērst pārbaudījuma tiesību pārkāpumu

Lai uzlabotu izglītības kvalitāti, autors uzskata, ka Latvijas tiesību sistēmā būtu jāgarantē daudz plašākas iespējas studentiem un skolēniem apstrīdēt un pārsūdzēt pārbaudījumu rezultātus, kā arī paplašināt tiesas kompetenci šīs kategorijas lietās. Turpmāk autors pievērsīsies tieši augstskolu studentu tiesību problemātikai, jo šajā posmā nepamatota vērtējuma riski un sekas var būt neatgriezeniskas. Neiespējamība apstrīdēt vai pārsūdzēt pārbaudījumu rezultātus ietekmē ne tikai izglītības kvalitāti, bet arī to, vai, piemēram, students var iestāties izvēlētajā studiju programmā, vai studentam ir jāveic maksājums par atkārtotu pārbaudījumu vai kursa atkārtotu apgūšanu, vai students var pretendēt uz valsts budžeta vietu un saņemt stipendiju, vai students studiju beigās saņem vai nesaņem valstiski atzītu diplomu, vai students vispār var turpināt studijas izvēlētajā studiju programmā. Tas nozīmē, ka no studenta zināšanu novērtēšanas ir atkarīga gan izglītības

¹³ Valsts izglītības satura centrs. Statistika par 2022./2023. mācību gada 9. un 12. klašu skolēnu iesniegto apelāciju skaitu par centralizēto eksāmenu vērtējumiem un to izskatīšanas rezultātu. Publiski nav pieejama.

kvalitāte, gan arī paša studenta liktenis. Tāpēc būtiski ir pievērsties šī brīža tiesu praksei par studenta tiesībām iesniegt sūdzību, tiesas kompetencei, izskatot šādu sūdzību, kā arī pastāvošai problemātikai.

3.1. Studenta tiesības iesniegt sūdzību par pārbaudījuma vērtējumu

Atbilstoši Augstākās tiesas Senāta judikatūrai studentam ir tiesības uz objektīvu vērtējumu katrā pārbaudes darbā, tomēr ne katrs pārbaudes darbs ir pakļaujams tiesas kontrolei. Šādi strīdi pamatā ir risināmi augstskolas iekšienē, jo students ir iestādei īpaši pakļautā persona. Citāds secinājums var būt gadījumā, ja pārbaudes darba vērtējums apgrūtinā vai izslēdz personas turpmākās studijas vai darba gaitas.¹⁴ Papildus tam Senāts norāda, ka nav saskatāms, kā sekmīgs vērtējums kontroldarbā pats par sevi varētu apgrūtināt vai izslēgt turpmākās studijas.¹⁵

Šī judikatūras atziņa ir nozīmīgākā jautājumā par studenta iespējām iesniegt pieteikumu tiesā, un tiesneši vērtē, vai izpildās iepriekš minētie Senāta definētie kritēriji. Augstākā tiesa studenta iespējas vērsties tiesā ir paredzējusi gadījumos, ja pārbaudes darba vērtējums apgrūtinā vai izslēdz personas turpmākās studijas vai darba gaitas. Tam var piekrist, taču nākamais Senāta apgalvojums par to, ka pozitīvs vērtējums kontroldarbā nevar apgrūtināt studijas, ir apšaubāms.

Šī brīža judikatūrā ir nostiprināts tas, ka par pozitīvu vērtējumu kontroldarbā students tiesā vērsties nevar. Autors šādu Senāta apgalvojumu uzskata par nepamatotu, jo arī pozitīvs prettiesisks vērtējums var radīt būtiskas sekas studentam. Autora viedokli pamato turpmāk minētais piemērs. Students kontroldarbā iegūst vērtējumu 4 (pozitīvs), kas veido pusi no kursa vidējā vērtējuma. Students uzskata, ka šis vērtējums ir prettiesisks, taču apstrīdēšanas procesā vērtējums nav uzlabots un pārsūdzēt apstrīdēšanas rezultātu nevar. Šis vērtējums neapšaubāmi negatīvi ietekmēja studenta vidējo atzīmi, pabeidzot bakalaura studijas. Pēc bakalaura studijām students vēlējas iestāties izvēlētajā maģistrantūras programmā, taču viņam neizdevās, jo pietrūka 0,1 balle, lai rangā ieņemtu tādu vietu, kas nodrošinātu studiju līguma slēgšanas tiesības. Veicot aprēķinu, students konstatēja, ka gadījumā, ja kontroldarbs būtu novērtēts tiesiski un students iegūtu vismaz 6 balles, tad viņš iegūtu tiesības noslēgt studiju līgumu izvēlētajā maģistrantūras programmā. Šis ir uzskatāms piemērs, kā pozitīvs vērtējums var ietekmēt studenta Satversmē garantētās tiesības.

Protams, var apgalvot, ka studentam vajadzēja labāk studēt citos priekšmetos un viss būtu kārtībā, bet tas nevar attaisnot to faktu, ka prettiesiska novērtējuma dēļ un tiesību uz taisnīgu tiesu ierobežojuma dēļ studentam tika liegta iespēja studēt. Līdz ar to risinājums, lai šādas situācijas nerastos, ir ļaut studentam pārsūdzēt vērtējumu, kas pirmšķietami ir prettiesisks un kas var aizskart studenta

¹⁴ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 15.12.2020. lēmums lietā Nr. A420146520, SKA – 1564/2020, 5. punkts.

¹⁵ Turpat.

subjektīvās tiesības.¹⁶ Nodrošinot šādu iespēju, tiek uzlabota izglītības kvalitāte un students saņem viņa zināšanām atbilstošu vērtējumu.

3.2. Tiesas kompetence, izskatot studenta pieteikumu par vērtējumu

Ja studentam tomēr ir tiesības vērsties tiesā un viņa pieteikums tiek pieņemts izskatīšanai, “studenta priekšā ir nākamais šķērslis saistībā ar pieteikuma izskatīšanu – judikatūra par tiesas kompetenci, izskatot pieteikumu par pārbaudījuma rezultātu”. Augstākā tiesa norāda, ka administratīvo tiesu kompetencē ir pārbaudīt to, vai vērtējums nav patvaļīgs. Tiesai, vērtējot eksāmenu, jāpārbauda, vai tas bija objektīvs, vai bija ievērots procesuālais taisnīgums, vai netika pārkāpts patvaļas aizlieguma princips un atšķirīgas attieksmes aizlieguma princips, tostarp, vai visiem pretendentiem bija vienādas iespējas un vienādi apstākļi, kā arī tas, vai novērtējums veikts pēc tādiem pašiem kritērijiem kā pārējiem pretendentiem. Minētais nozīmē, ka tiesai nav jāizdara savs vērtējums pēc būtības par to, vai eksāmenā demonstrētās zināšanas, prasmes un iemaņas atbilst nepieciešamajām prasībām.¹⁷ Senāts tiesas kompetenci sašaurināja līdz dažiem procesuāliem kritērijiem, aizbildinoties ar vērtētāja rīcības brīvību pārbaudījuma novērtēšanas procesā. Pirmsšķietami šāds secinājums izklausās loģisks un pamatots, taču, veicot padziļinātu analīzi par šādas atziņas rašanās pirmsākumiem, autors nonāca pie secinājuma, ka tā ir pārņemta no Vācijas *prüfungsrecht* (pārbaudījumu tiesību) doktrīnas un šāda saturs atziņa Vācijā bija aktuāla pirms 1991. gada.¹⁸ Šis gads ir būtisks *prüfungsrecht* attīstībā, jo 1991. gadā ar diviem Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas spriedumiem un ar 1992. gada Vācijas Federālās administratīvās tiesas spriedumu Vācijā tika būtiski mainīta pieeja attiecībā uz tiesas kompetenci pārbaudījumu tiesībās un aizsākās “jaunā *prüfungsrecht* ēra”.

3.3. Vācijas tiesu prakses pagrieziens par tiesas kompetenci pārbaudījumu tiesībās

Līdz 1991. gada Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas un 1992. gada Vācijas Federālās administratīvās tiesas spriedumiem Vācijas pārbaudījumu tiesībās bija vienots viedoklis par to, ka vērtētājam ir plašas vērtējuma noteikšanas pilnvaras. Vērtētājs pats izvēlējās vērtēšanas kritērijus un pats arī noteica, vai atbilde ir vai nav pareiza, savukārt tiesas kompetencē bija pārbaudīt tikai procesuālos aspektus.¹⁹

¹⁶ Plašāk sk.: Kovaļovs N. Studenta tiesības pārsūdzēt pārbaudījuma rezultātus un tiesas kompetence šīs kategorijas lietās. Maģistra darbs. Latvijas Universitāte, 2023.

¹⁷ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 07.12.2020. spriedums lietā Nr. A420155416, SKA-203/2020, 6. punkts.

¹⁸ Plašāk sk.: Kovaļovs N. 2023.

¹⁹ Niehues N., Fischer E., Christoph J. Prüfungsrecht. 7. Auflage, München: C. H. BECK, 2018, 1. s.

Taču 1991. gadā Vācijas Federālā konstitucionālā tiesa²⁰ un Vācijas Federālā administratīvā tiesa 1992. gadā²¹ atzina, ka šāda pieeja ir pretrunā tiesībām uz taisnīgu tiesu, paužot vairākas svarīgas atziņas.

Tika atzīts, ka vērtētājs nedrīkst atzīt par nepareizu atbildi, kura atbilst vispārārtzītām zināšanām, kas pirms pārbaudījuma laika ir publicētas literatūrā un kas pārbaudījuma attiecīgās daļas studentiem parasti ir pieejamas bez īpašām grūtībām. Tiesas kompetencē, ja nepieciešams, piesaistot ekspertu, ir objektīvi (atbilstoši zinātnē pastāvošajam viedoklim) noteikt, vai studenta sniegtā atbilde atbilst vispārārtzītām zināšanām.²²

Tiesas kompetencē ir pārbaudīt arī daudzus izvēļu testa jautājumus un atbilžu skaidrību, nosakot, vai tiešām no zinātniskā viedokļa pastāv tikai viena nepastrīdama atbilde un citas piedāvātās atbildes ir būtiski nepareizas.²³

Tāpat bija izmaiņas vērtējuma pamatojuma sniegšanā, proti, tiesa atzina, ka tas fakts, ka neviens normatīvais tiesību akts neuzliek vērtētājam pienākumu argumentēt un pamatot piešķiramo vērtējumu, nevar būt par attaisnojumu, lai uzreiz (pirmo reizi labojot darbu) nesniegtu rakstveida pamatojumu. Studentam saskaņā ar konstitūciju un tiesībām uz taisnīgu tiesu ir tiesības zināt pamatojumu. Ja pamatojums pie vērtējuma uzreiz nav sniegts, šāds vērtējums jebkurā gadījumā ir uzskatāms par prettiesisku un ir atceļams, vēlāka pamatojuma sniegšana ir aizliegta. Ar pašu vērtējumu nepietiek, lai noteiktu, vai pārbaudījuma novērtēšanas procesā nav pieļauti pārkāpumi. Rakstisks vērtējuma pamatojums ir obligāts priekšnoteikums, lai pieteicējs varētu īstenot savas tiesības uz taisnīgu tiesu.²⁴

Vācijā pārbaudījumu tiesību nozare jau vairāk nekā 30 gadu laikā ir attīstījusies un ir sniegtas arī citas būtiskas atziņas, kuras Latvijā nav pamanītas un vēl joprojām ik dienu ietekmē izglītības kvalitāti. Vācijas tiesām ir kompetence par prettiesiskiem atzīt daudzus studiju procesa aspektus, piemēram, dažāds laiks, lai sagatavotos pārbaudījumam; nesamērīgs pārbaudījumam atvēlētais laiks; pārbaudījuma neatbilstība iepriekš apgūtajām tēmām; pārbaudījumā iekļauto jautājumu neskaidrība; mīnusa punktu piešķiršana par nepareizām atbildēm.²⁵ Gandrīz katrs no šiem aspektiem Latvijā vēl joprojām tiek aizsargāts ar noteikumu, ka vērtētājam ir rīcības brīvība izvēlēties vērtēšanas kritērijus un metodi; rīcības brīvība izlemt, vai jautājums ir korekts; rīcības brīvība noteikt, cik ilgs laiks nepieciešams pārbaudījumam.

²⁰ Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas 17.04.1991. spriedums apvienotajā lietā Nr. BVR 419/81 un 213/83; Vācijas Federālā konstitucionālās tiesas 17.04.1991. spriedums Nr. BvR 1529/84, 138/87.

²¹ Vācijas Federālās administratīvās tiesas 09.12.1992. spriedums lietā Nr. BVerwG 6 C 3/92.

²² Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas 17.04.1991. spriedums lietā Nr. BvR 1529/84, 138/87.

²³ Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas 17.04.1991. spriedums lietā Nr. BvR 1529/84, 138/87.

²⁴ Vācijas Federālās administratīvās tiesas 09.12.1992. spriedums lietā Nr. BVerwG 6 C 3/92.

²⁵ Kovaļovs Ņ. 2023.

4. Šī brīža realitāte un ierosinājums

Autors uzskata, ka pārbaudījumu tiesību jautājumi ir aktuāli augstskolu studentiem, jo salīdzinoši bieži notiek pārkāpumi. Taču novecojušo atziņu dēļ, par kuru atbilstību tiesībām uz taisnīgu tiesu var pastāvēt šaubas, bet kuras apstiprina Augstākā tiesa, studenti jau sākotnēji nevēlas iebilst pret šādiem pārkāpumiem. Praksē pastāv ļoti liela iespējamība, ka rajona un apgabala tiesa atsauksies uz pastāvošo judikatūru un nevērtēs šādus jautājumus. Tomēr, ņemot vērā laiku, kamēr lieta nonāks līdz Senātam, students, visticamāk, jau būs pabeidzis studijas un nebūs ieinteresēts procesu turpināt.

Pēc autora novērojumiem, studentiem nereti ir rūgtuma un netaisnības sajūta, saņemot vērtējumu, bet, ņemot vērā pastāvošo judikatūru, viņi vienkārši neredz jēgu pārsūdzēt pārbaudījuma rezultātus. Tāpēc tieši tiesību doktrīnas uzdevums ir sekmēt pārbaudījumu tiesību attīstību, lai studentiem būtu pieejami efektīvi tiesību aizsardzības līdzekļi un būtu garantētas tiesības ikvienā pārbaudījumā saņemt savām zināšanām atbilstošu novērtējumu.

Kopsavilkums

1. Satversmes 112. pantā ir ietvertas tiesības ne tikai vispārīgi uz izglītību, bet uz kvalitatīvu izglītību. Viens no izglītības kvalitātes novērtēšanas veidiem ir studentu un skolēnu sekmība. Tāpēc – jo precīzāk pārbaudījuma vērtējums nosaka skolēna vai studenta zināšanu līmeni, jo atbilstošāks ir secinājums par izglītības kvalitāti.
2. Statistikas dati liecina par to, ka vērtēšanas procesā kļūdas varbūtība var būt gan 15%, gan arī 71%. Tāpēc viens no veidiem, kā var uzlabot izglītības kvalitāti un nodrošināt to, lai vērtējums atspoguļo studenta vai skolēna patiesās zināšanas, ir garantēt plašākas iespējas studentiem un skolēniem apstrīdēt un pārsūdzēt pārbaudījumu rezultātus.
3. Ierobežojumi apstrīdēt vai pārsūdzēt pārbaudījumu rezultātus ietekmē ne tikai izglītības kvalitāti, bet arī dažādas studenta subjektīvās tiesības. Piemēram, studenta iespējas iestāties izvēlētajā studiju programmā, studenta tiesības pretendēt uz valsts budžeta vietu vai valsts budžeta stipendiju, kā arī studenta tiesības pabeigt studijas, saņemot diplomu.
4. Latvijas tiesu praksē ir pārņemts un vēl joprojām tiek akceptēts pirms 1991. gada Vācijā pastāvošais uzskats par pārbaudījumu tiesībām un tiesas kompetenci, neskatoties uz to, ka vēlāk Vācijā šis uzskats daļēji ir atzīts par neatbilstošu tiesībām uz taisnīgu tiesu.
5. Ņemot vērā ierobežotās studentu iespējas vērsties tiesā un ierobežoto tiesas kompetenci, var secināt, ka šī brīža studentu iespējas pārsūdzēt pārbaudījumu rezultātus būtiski ietekmē izglītības kvalitāti. Pārbaudījumi var tikt sagatavoti un vērtēti tā, ka studenti nespēj parādīt savu patieso zināšanu līmeni.

6. Ja studentam tiktu garantētas plašākas tiesības vērsties tiesā, kā arī tiesu kompetence būtu paplašināta atbilstoši tiesībām uz taisnīgu tiesu, tad students spētu daudz biežāk saņemt savām zināšanām atbilstošu novērtējumu pārbaudījumos, kas pozitīvi sekmētu izglītības kvalitāti.

BIBLIOGRĀFIJA

Literatūra

1. Kovaļovs Ņ. Studenta tiesības pārsūdzēt pārbaudījuma rezultātus un tiesas kompetence šīs kategorijas lietās. Maģistra darbs. Latvijas Universitāte, 2023.
2. Niehues N., Fischer E., Christoph J. Prüfungsrecht. 7. Auflage, München: C. H. BECK, 2018.

Normatīvie akti

3. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Pieņemta 04.11.1950. [27.06.1997. red.].
4. Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [01.01.2019. red.].
5. Izglītības likums: LV likums. Pieņemts 29.10.1998. [31.10.2023. red.].

Juridiskā prakse

6. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 10.03.2010. spriedums lietā *Oršuš and Others v. Croatia*, pieteikums Nr. 15766/03.
7. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 25.02.1982. spriedums lietā *Campbell and Cosans v. The United Kingdom*, pieteikums Nr. 7511/76 un Nr. 7743/76.
8. Satversmes tiesas 26.05.2022. spriedums lietā Nr. 2021-33-0103.
9. Satversmes tiesas 07.06.2019. spriedums lietā Nr. 2018-15-01.
10. Satversmes tiesas 23.04.2019. spriedums lietā Nr. 2018-12-01.
11. Satversmes tiesas 06.05.2011. spriedums lietā Nr. 2010-57-03.
12. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 15.12.2020. lēmums lietā Nr. A420146520, SKA-1564/2020.
13. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 07.12.2020. spriedums lietā Nr. A420155416, SKA-203/2020.
14. Vācijas Federālās administratīvās tiesas 09.12.1992. spriedums lietā Nr. BVerwG 6 C 3/92.
15. Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas 17.04.1991. spriedums apvienotajā lietā Nr. BVR 419/81 un 213/83.
16. Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas 17.04.1991. spriedums Nr. BvR 1529/84, 138/87.

Citi avoti

17. Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija. Starpziņojums par jēdziena "izglītības kvalitāte" definīciju un to raksturojošiem kvalitatīvajiem un kvantitatīvajiem rādītājiem. Pieejams: [https://www.izm.gov.lv/lv/media/4717 /download](https://www.izm.gov.lv/lv/media/4717/download) [aplūkots 10.10.2023.].

18. Latvijas Republikas Tieslietu ministrija. Valsts vienotā jurista profesionālās kvalifikācijas eksāmena 2023. gada vasaras sesijas rezultāti. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/jaunums/valsts-vienoto-jurista-profesionalas-kvalifikacijas-eksamenu-2023-gada-vasaras-sesija-kopuma-nokartojusi-69-studejosie> [aplūkots 22.10.2023.].
19. Valsts izglītības satura centrs. Statistika par 2022./2023. mācību gada 9. un 12. klašu skolēnu iesniegto apelāciju skaitu par centralizēto eksāmenu vērtējumiem un to izskatīšanas rezultātu. Publiski nav pieejama.
20. UNESCO. Education for All Global Monitoring Report 2005: The quality imperative. Summary. Pieejams: <https://www.right-to-education.org/resource/efa-global-monitoring-report-2005-education-all-%E2%80%93-quality-imperative> [aplūkots 05.10.2023.].